

IJTIMOYIY-MA'NAVY MUHIT BARQARORLIGINING JAMIYAT RIVOJIGA TA'SIRI (O'ZBEKISTON VA XORIJIY TAJRIBA MISOLIDA)

Boltayev Jasur Akbarovich

*Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi bo'lim
boshlig'i*

Annotatsiya: Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida jamiyatning barqaror rivojlanishi nafaqat iqtisodiy va siyosiy omillarga, balki ijtimoiy-ma'naviy muhitning holatiga ham bevosita bog'liq. Ijtimoiy-ma'naviy muhit — bu jamiyat a'zolari ongida shakllangan qadriyatlar, axloqiy me'yorlar, urf-odatlar va mafkuraviy tamoyillar majmuasidir. Shu sababli, jamiyat taraqqiyoti uchun ijtimoiy birlik, milliy o'zlikni anglash, g'oyaviy barqarorlik va ma'naviy immunitet kabi holatlar muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolaning maqsadi – ijtimoiy-ma'naviy muhit barqarorligining jamiyat rivojiga ta'sirini ilmiy asosda tahlil qilish, O'zbekiston tajribasini xorijiy amaliyot bilan solishtirish orqali dolzarb muammolar va ularning yechimlarini aniqlashdan iborat.

Kalit so'zlar: ma'naviyat, ijtimoiy ma'naviy muhit, an'ana va qadriyatlar, axloqiy me'yorlar, ijtimoiy ong.

Abstract: In today's conditions of globalization and digital transformation, the sustainable development of society directly depends not only on economic and political factors, but also on the state of the socio-spiritual environment. The socio-spiritual environment is a set of values, moral norms, traditions and ideological principles formed in the minds of members of society. Therefore, for the development of society, such factors as social unity, awareness of national identity, ideological stability and spiritual immunity are of great importance. The purpose of this article is to scientifically analyze the impact of the stability of the socio-spiritual environment on the development of society, to identify current problems and their solutions by comparing the experience of Uzbekistan with foreign practice.

Keywords: spirituality, socio-spiritual environment, traditions and values, moral norms, social consciousness.

O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, ma’naviy tiklanish va milliy qadriyatlarni tiklash masalasini davlat siyosati darajasiga ko‘tardi. Shu bilan birga, jahon tajribasi ko‘rsatadiki, ijtimoiy-ma’naviy barqarorlik iqtisodiy rivojlanish, demokratik islohotlar va ijtimoiy adolat uchun mustahkam zamin yaratadi. Demak, ushbu masalani nafaqat milliy, balki global kontekstdan ham tahlil qilish dolzarbdir.

Ijtimoiy-ma’naviy muhit jamiyat taraqqiyotining ichki barometri bo‘lib, uning sog‘lomligi va barqarorligi bevosita insonlar ongida shakllangan qadriyatlar, axloqiy me’yorlar, urf-odatlar, dunyoqarash va mafkuraviy yo‘nalishlarga bog‘liqdir. Bu muhit jamiyat a’zolarining harakatlariga, tanlovlariga va ijtimoiy munosabatlariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli, ijtimoiy-ma’naviy muhit tushunchasini to‘laonli anglash uchun uning tarkibiy qismlarini chuqur tahlil qilish zarur.

1. Ma’naviy qadriyatlar – har bir jamiyatning tarixiy tajribasi, diniy e’tiqodi va madaniy merosi asosida shakllangan tamoyillardir. O‘zbek jamiyatida bu qadriyatlar orasida vatanparvarlik, milliy g‘urur, mehr-oqibat, o‘zaro hurmat, sabr-toqat, saxovat va fidoyilik kabi fazilatlar muhim o‘rin tutadi. Ushbu qadriyatlar avlodlar uzviyligining, jamiyatdagi birlik va totuvlikning asosidir.

2. Axloqiy me’yorlar – bu shaxs va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlarda amal qilinadigan odob-axloq qoidalari majmuasidir. Halollik, adolat, odoblilik, sadoqat, bag‘rikenglik, insonparvarlik kabi mezonlar nafaqat shaxsiy fazilat sifatida, balki jamiyatning ma’naviy barqarorligini ta’minlovchi omillar sifatida ko‘riladi.

3. Ijtimoiy ong va fikrlar tizimi – bu jamiyat a’zolarining umumiy dunyoqarashi, g‘oyaviy qarashlari va ijtimoiy-siyosiy munosabatlarga bo‘lgan yondashuvini anglatadi. Ijtimoiy ongning sog‘lom shakllanishi jamiyatda barqarorlikni ta’minlaydi, ekstremistik va yot g‘oyalarning ildiz otishiga to‘sqinlik qiladi.

4. Ma’naviy-ma’rifiy muassasalar – bu ma’naviyatni shakllantiruvchi va mustahkamlovchi ijtimoiy institutlar bo‘lib, ular orasida oilaviy tarbiya, ta’lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari, diniy idoralar, teatr va madaniyat muassasalari, kutubxonalar asosiy o‘rinni egallaydi. Ushbu institutlar orqali ma’naviy qadriyatlar yosh avlodga singdiriladi, ijtimoiy ong va mafkura shakllanadi.¹³⁶

Shunday qilib, ijtimoiy-ma’naviy muhit – bu biror ijtimoiy qatlam yoki guruh emas, balki umumjamiyatni qamrab olgan, har bir shaxsning ongini shakllantiruvchi, unga yo‘nalish beruvchi murakkab tizimdir. Bu tizimdagi har qanday izdan chiqish,

¹³⁶ Giddens, A. (2006). Sosyoloji. Istanbul: Alfa Yayinlari.

jamiyatdagi axloqiy inqiroz yoki ideologik bo‘shliq shaklida namoyon bo‘lishi mumkin.

Ijtimoiy-ma’naviy muhitning barqarorligi har qanday jamiyatning izchil rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. U jamiyat a’zolarining ongli faoliyati, fuqarolik mas’uliyati va ijtimoiy birdamligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Agar bu muhitda ijobiy qadriyatlar, adolat, mehr-oqibat va hamjihatlik ustuvor bo‘lsa, bunday jamiyatda innovatsion yondashuvlar, g‘oyaviy izchillik va demokratik tamoyillar rivoj topadi.

Avvalo, barqaror ijtimoiy-ma’naviy muhit – bu fuqarolarda ishonch va ijtimoiy motivatsiyani shakllantiradi. Bunday ishonch davlat va jamiyat o‘rtasidagi ijtimoiy kelishuvga asoslanadi. Masalan, aholi davlat siyosatini qo‘llab-quvvatlashi, islohotlarga faol jalb etilishi, ijtimoiy jarayonlarda qatnashishi aynan bu muhitdagi ijobiy kayfiyat va g‘oyalarga bog‘liq.

Ikkinchidan, bu muhit barqaror bo‘lsa, yosh avlodda yuksak ma’naviyat va vatanparvarlik tuyg‘usi shakllanadi. Ta’lim va tarbiya jarayonlarida ongli yondashuv, milliy qadriyatlar asosidagi g‘oyaviy mustahkamlik orqali jamiyatda sog‘lom muhit yaratiladi. Aks holda esa, mafkuraviy bo‘shliq paydo bo‘lib, bu jamiyatni ichidan yemiradi.

Uchinchidan, ijtimoiy-ma’naviy muhit barqarorligi iqtisodiy taraqqiyot uchun ham zamin yaratadi. Masalan, halollik va mehnatsevarlik qadriyatlari ustuvor bo‘lgan jamiyatda korrupsiya darajasi past bo‘ladi, ishbilarmonlik muhiti shakllanadi, bu esa investitsiyalar oqimini oshiradi.

O‘zbekiston tajribasida ham ushbu omil alohida ahamiyat kasb etadi. Xususan, 2017–2021 yillarda qabul qilingan Harakatlar strategiyasida ma’naviy-ma’rifiy ishlar ustuvor yo‘nalish sifatida belgilanib, aholining mafkuraviy immunitetini oshirish, milliy g‘oyani mustahkamlash, yoshlar ongini yot g‘oyalardan himoyalash kabi vazifalarga alohida e’tibor qaratildi.¹³⁷

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy-ma’naviy muhit barqarorligi – bu jamiyatning ichki kuchi, uning intellektual, g‘oyaviy va axloqiy salohiyatining yuksakligini ifodalaydi. Bunday muhitni yaratish va mustahkamlash – davlat va fuqarolik jamiyati institutlarining ustuvor vazifasidir.

¹³⁷ Alimov, A. (2019). O‘zbekistonning ma’naviy yangilanishi va jahon amaliyoti. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.

O‘zbekiston tajribasi: davlat siyosati va ijtimoiy-ma’naviy barqarorlik

O‘zbekiston ijtimoiy-ma’naviy barqarorlikni ta’minlash masalasiga mustaqillik yillaridan buyon ustuvor vazifa sifatida yondashib kelmoqda. Ayniqsa, oxirgi yillarda bu borada tizimli yondashuvlar, yangilanishlar va zamonaviy vositalar asosida ishlanayotgan davlat siyosati mavjud. Bu siyosatning asosi – xalq manfaatiga xizmat qilish, inson omilini e’tirof etish, yoshlar tarbiyasi va ma’naviyatini yuksaltirishga qaratilgan.

Birinchidan, 2017–2021 yillarga mo‘ljallangan Harakatlar strategiyasida “Ma’naviyat va ma’rifatni yuksaltirish, sog‘lom ma’naviy muhitni shakllantirish” ustuvor yo‘nalish sifatida belgilanib, bu borada davlat siyosatining asosiy tamoyillari belgilandi. Shu asosda ta’lim tizimi, OAV, diniy-ma’rifiy tashkilotlar faoliyati uyg‘unlashtirildi.

Ikkinchidan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-martdagi PQ–5040-son qarori bilan “Ma’naviyat va ma’rifat” markazi faoliyati takomillashtirildi, barcha soha va hududlarda ushbu yo‘nalishdagi ishlarni muvofiqlashtiruvchi tizim yaratildi. Yurtimizda “Yangi O‘zbekiston – yangi ma’naviyat” tamoyili asosida ma’naviy islohotlar amalga oshirilmoqda.

Uchinchidan, yoshlar ma’naviyatini mustahkamlash davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida rivojlanmoqda. “Yoshlar daftari”, “Yoshlar akademiyasi”, “Yoshlar parlamenti” kabi tashabbuslar orqali yoshlarga ma’naviy-axloqiy, madaniy va intellektual jihatdan ko‘mak ko‘rsatilmoqda.

To‘rtinchidan, ekstremizm va radikalizmga qarshi mafkuraviy immunitetni kuchaytirish maqsadida ommaviy axborot vositalari, internet tarmog‘i va ijtimoiy media orqali ijobiy g‘oyalarni keng targ‘ib qilish yo‘lga qo‘yildi. Shu bilan birga, diniy-ma’rifiy muassasalar orqali ham ma’naviy-ma’rifiy tarbiya kuchaytirildi.

Milliy tajribasi shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy-ma’naviy barqarorlikni ta’minlash uchun davlat siyosatining har bir yo‘nalishida ma’naviy omil e’tiborga olinishi zarur. Bu esa nafaqat jamiyatdagi barqarorlikni, balki kelajak avlodning sog‘lom ong va yuksak g‘oyaviy immunitet bilan voyaga yetishini kafolatlaydi.

Xorijiy tajriba: ijtimoiy-ma’naviy barqarorlikni ta’minlashda ilg‘or yondashuvlar

Har bir jamiyat o‘zining tarixiy, madaniy, diniy va ijtimoiy xususiyatlaridan kelib chiqqan holda bu yo‘nalishda o‘ziga xos tajribaga ega. **Yaponiyada bu jarayon**

ma'naviyat va an'analar uyg'undir. Milliy g'urur, qadimiy urf-odatlar, oila institutining mustahkamligi, bolalarning maktabgacha tarbiyasidan boshlab ma'naviy mas'uliyatga o'rgatilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Maktablarda "xulq-atvor darslari" mavjud bo'lib, bu orqali o'zaro hurmat, jamoaviylik, fidoyilik singari qadriyatlar targ'ib qilinadi.

Yevropa, xususan Germaniyada – demokratik qadriyatlar asosida fuqarolik ongini shakllantirish. Germaniyada ijtimoiy birdamlikni ta'minlashda asosiy e'tibor inson huquqlari, tolerantlik, ijtimoiy tenglik va ta'lim tizimi orqali g'oyaviy immunitetni shakllantirishga qaratilgan. Har bir fuqaroning jamiyatdagi o'rnini va mas'uliyati haqida chuqur tushuncha beriladi.

Texnologiya va ma'naviyat uyg'unligi janubiy Koreyada bosh mezon hisoblanadi. Bu mamlakatda zamonaviy texnologiyalar va raqamli vositalar orqali ijtimoiy-ma'naviy tarbiyani kuchaytirish amaliyoti yo'lga qo'yilgan. Seriallar, multfilmlar, raqamli o'yinlar orqali yoshlar ongiga vatanparvarlik, do'stlik, mehnatsevarlik kabi qadriyatlar singdiriladi. Bu usul yosh avlodga ta'sirchan tarzda yetib boradi.¹³⁸

Malayziya tajribasi ham alohida e'tiborga loyiq. Chunki u yerda turli din va etnik guruhlar yashaydigan jamiyat bo'lishiga qaramay, umumiy fuqarolik qadriyatlari asosida ijtimoiy barqarorlikni saqlab kelmoqda. Diniy ta'limotlar davlat siyosatidan ajratilmagan holda, yoshlar ongida ijobiy g'oyalarni shakllantirish vositasi sifatida qo'llaniladi.

Xulosa qilib aytganda, xorijiy davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy-ma'naviy barqarorlikni ta'minlashda quyidagi tamoyillar muhim ahamiyatga ega:

- tarixiy-milliy qadriyatlarni zamonaviy uslubda targ'ib etish;
- ma'naviy tarbiyani maktabgacha va maktab ta'limi bosqichidan boshlab yo'lga qo'yish;
- raqamli vositalardan ijobiy g'oya targ'ibotida foydalanish;
- fuqarolik ongini rivojlantirish orqali mafkuraviy immunitetni mustahkamlash.

Shunday ekan, ijtimoiy-ma'naviy muhitni mustahkamlash — bu jamiyat kelajagini ta'minlashdir. Yurtimizda bu yo'nalishda amalga oshirilayotgan sa'y-

¹³⁸ Shin, D. C. (2000). The Transformation of Korean Democracy: The Role of Civil Society. University of California Press.

harakatlar nafaqat barqaror jamiyatni yaratishda, balki yosh avlodning yaxshi ta’lim, ma’naviy-axloqiy tarbiyasi, milliy qadriyatlarning saqlanishida muhim rol o‘ynaydi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. **Giddens, A.** (2006). *Sosyoloji*. Istanbul: Alfa Yayinlari.
2. **Hunt, P.** (2010). *Social Change and the Transformation of Modernity*. New York: Cambridge University Press.
3. **Durkheim, E.** (2013). *Sociology and Philosophy*. New York: Free Press.
4. **Shin, D. C.** (2000). *The Transformation of Korean Democracy: The Role of Civil Society*. University of California Press.
5. **Tan, Y. and Teo, M.** (2016). *Singapore's Education System: A Model for the Future?*. Springer.
6. **Gottfried, R.** (2015). *Parenting and the Family: The Role of Families in Shaping the Social and Moral Behavior of Children*. Routledge.
7. **Mirziyoyev, Sh. M.** (2017). *O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy-ma’naviy rivojlanish yo‘llari*. Toshkent: O‘zbekiston Yozuvchilar Uyushmasi.
8. **Alimov, A.** (2019). *O‘zbekistonning ma’naviy yangilanishi va jahon amaliyoti*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.